

VI. ÉS AHOGYAN ŐK LÁTTÁK

Gunda Béla

Nagy Gyula néprajzi munkásságáról

Darvas Józseffel, mint miniszterrel egy alkalommal arról beszélgettem, hogy néhány ún. „önkéntes néprajzi gyűjtőnkkel” milyen mostohán bánnak. Dolgoztatják, dolgoztatják őket, de nem sok elismerést kapnak. A beszélgetés eredménye lett, hogy megjelent Nagy Czirok László: „Pásztorélet a Kiskunságon” c. munkája. Beszélgetés során felhívta Darvas József a figyelmemet egy tanítói oklevéllel rendelkező lelkes kutatóra, Nagy Gyulára. Talán nem is rövid idő múlva Orosházán meglátogattam Nagy Gyulát, aki akkorra már becses értékű gyűjteménnyel gazdagította és vezette az orosházi múzeumot. Azóta is csodálom azt az energiát, amellyel Nagy Gyula saját magát a tudomány területére kormányozta. Szerény külsővel és értékes belső tartalommal megindította a múzeum évkönyvét, s rendszeresen hozzákezdett szülőföldje földművelésének és állattartásának feldolgozásához. Mintaszerű mikrovizsgálat az, amit ezen a téren a Vásárhelyi-pusztán végzett. Nagy örömmel mondhatom itt el, hogy idevonatkozó kutatásainak egy része olyan rangos folyóiratban, mint a Zeitschrift für Ethnologie-ban is megjelenhetett. Nagy Gyula a földművelést, az állattenyésztést nem a dzsentrí-kutató fölényével vagy sámánisztikus belemagyarázó megszállottsággal végezte, hanem objektív szemlélettel. Maga is részt vett a munkában! Kötötte a kévét, igazította az ágyást, szelelte a gabonát. Nemcsak a tudományos tevékenység verejtéke, hanem a földművelő ember fáradtsága is hozzájárult könyveihez, tanulmányaihoz. Amikor együtt dolgozott az orosházi gazdákkal — ugyanazt tette, mint a bolíviai síkság indiánjai között a kiemelkedő etnológus, Nordenskiöld Erland, aki együtt élt, dolgozott, dalolt, játszott a bennszülöttekkel. Nagy Gyula állandóan tárgította és tárgítja látókörét, aminek talán legtanulságosabb példája a „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” c. munkája, ill. a munkában közölt tanulmányai. Ezekből is az élet súlya, a szépség, és a valóság tükröződnek. Hihetetlen energiával létrehozta a munkatársi gárdát, megszervezte az „Orosháza története és néprajza” c. monográfiát, s amikor a munka készen lett, szinte vándor könyvkereskedőnek csapott fel, hogy városa népét minél szélesebb körben megismerjék.

Nagy Gyula könyvei, tanulmányai állandóan munkaasztalomon vannak, de nemcsak az enyémen, hanem mindazokén, akik népünk rögökkel teli életével azonosítják magukat. A Vásárhelyi-pusztá, Orosháza, Békés megye büszke lehet tanítóból lett tudósára, akinek munkásságát még nagyobb területeken, a magyarság lelki földjén is számon kell tartanunk.

Balassa Iván

Nagy Gyula néprajzkutató lett

1947-ben a magyar néprajztudomány nagy lehetőséget kapott az 1848-as hagyományok országos feltárásával. E munka során felmértük a múzeumok e korból származó néprajzi anyagát is, különösen azokra voltunk figyelemmel, melyeken az 1848—1849. évszámot is fel lehetett fedezni. Én elsősorban a dél-alföldi múzeumokat jártam, és itt értesültem — már nem emlékszem pontosan, hogy Szentesen vagy Hódmezővásárhelyen — az orosházi múzeumról, melyet egy megszállott ember a romokból kapart össze és egyre jobban gyarapított, sőt már megfelelő épületet is szerzett az egyre növekvő gyűjteménynek. Ez az ember NAGY GYULA volt.

Valamikor, 1947 folyamán, sorra vettem Orosházát is, és amit hallottam, igaznak bizonyult. Nemcsak 1848-cal kapcsolatban találtam értékes tárgyakat, hanem megismerhettem egy olyan embert, aki nem ismerte a lehetetlent, és bizonyos előzményekre támaszkodva létrehozott egy múzeumot. Hamar összebarátkoztunk és előadta terveit, melyekben éppen az volt a szép, hogy messze meghaladta a lehetőségeket és egyetlen ember erejét. De ez neki eszébe se jutott. Mindjárt megkértem arra, hogy az orosházi Juhász Balázs Múzeumról, mely az alapító polgári iskolai tanár nevét viselte még akkoriban, írjon egy beszámolót az Ethnographiába, melynek abban az időben FÉL EDIT mellett olyan segédszerkesztő-féléje voltam. Mire a cikk 1949-ben megjelent, akkor már szerkesztőként adhattam helyet rövid írásának (Ethnographia, 1949. 371—372.) Tudomásom szerint ez az első cikk, mely szakfolyóiratban Tőle megjelent.

A múzeum gyűjtőterülete először csak Orosházára és annak határára terjedt ki, de az 1950-es évek legelején már a szomszédos falvakat és a tanya-világot is sorra járta. Így különösen Kardoskúton, a volt Vásárhelyi-pusztán fordult meg gyakran, de rövidesen bekebelezte az egész orosházi járást. Ha csak egy kis időt tudott szakítani a tanítás közben, akkor mindjárt biciklire (sohase mondta kerékpárnak) kapott, és ment ki a kardoskúti tanyára, ahol elsősorban KÉRDŐ ERNŐ és családja tartozott jó emberei közé.

Hosszú beszélgetéseink során arra ösztönöztem, hogy a paraszti földművelés kérdéseiben próbáljon elmerülni, mert magamnak is, kora ifjúságomtól kezdve, ez volt a kedves téma. Ekkor kezdte el az aratás és nyomtatás tanulmányozását, leírását, majd dolgozatának megszerkesztését. Ezzel

kapcsolatban írta hozzám 1951. június 18-án: „Részt veszek a néprajztudomány 5 éves terve megvalósítására létrehozott munkaközösség munkájában. Címe: Takarás és nyomtatás Orosháza és környékén. Kb. 100 gépelt oldalra tervezem, sok rajzzal és fényképpel. Előreláthatólag január 1-re készülök el vele. Ezzel kapcsolatban már eddig is rengeteget gyűjtöttem, rajzoltam és fényképeztem. Nagy részletességgel és alaposággal igyekszem megoldani feladatomat. Ezzel a dolgozatommal szeretnék igazán bemutatkozni a néprajztudomány dolgozói előtt. Ezzel kapcsolatban én készítem elő Tálasi Pistáék filmezését a Kardoskúti- (volt Hódmezővásárhelyi-) pusztán a lóval való nyomtatásról. Tálasiék közölték velem, hogy alkalmasint Te is lenézel hozzánk a nyomtatás felvételekor. Tálasiékkal abban állapodtunk meg, hogy miután az egész kérdés nagy részét már fel is dolgoztam, s a nyomtatás is az én gyűjtőterületemhez tartozik, néprajzilag én dolgozom fel. Találkozásunkkor bemutatom Neked az eddig gyűjtött anyagot, rajzot, fényképet, s már előre is közlöm Veled, hogy szíves útmutatásaidat igénybe óhajtom venni, hogy ezt a rendkívül fontos feladatot maradéktalanul megoldjam. Arra is megkérlek, hogy a nagyon részletesnek, terjedelmesnek ígérkező publikációmnak légy szíves helyet biztosítani az Ethnographiában.”

Munkájának nagy lendületet adott, hogy 1951 nyarán K. KOVÁCS LÁSZLÓ a kardoskúti Kérdő-tanyán lefilmezte az aratást, a hordást, a nyomtatást, a szórást. Ennek lehetőségét NAGY GYULA teremtette meg, ami nem volt könnyű vállalkozás, mert abban az időben minden búzaszemet úgy ellenőriztek, hogy abból még a madár se igen tudott lopni. De Ő addig járt utána, míg minden írást meg nem kapott, és így a felvételt nem zavarta senki és semmi. A munkálatokat több néprajzkutató, így TÁLASI ISTVÁN is végignézte, ezért annak hitelességéhez semmi kétség nem férhet. A néprajzkutatókkal való együttlét NAGY GYULA számára jó iskolának bizonyult, amit igyekezett is kihasználni, mert állandóan kérdeztetett a gyűjtéssel, feljegyzéssel, rajzokkal, fényképekkel kapcsolatban. Arra is kért, hogy a rajzokhoz küldjek valami mintát, és én a Folk-liv egy számát juttattam el, amit mintának tekintve, az akkor ott rajztanárként működő KERTI KÁROLY, aki azóta Tatán élő országos hírű, Munkácsy-díjas festőművész, olyan kitűnő rajzokat készített, amit azóta sok munka átvett.

Ugyanez év szeptember 10-én írja nekem: „Hozzáfogtam a „Takarás és nyomtatás Kardoskúton” c. tanulmányom feldolgozásához. A szűrőkészítés és vontatás — című fejezetét már feldolgoztam. Fényképeim elég jól sikerültek, bár egy kicsit túlexponáltak. Az illusztráláshoz is hozzáfogtunk. Vasárnap kimegyek Kérdőékhez, és a már kész fejezeteket megbeszélésem velük. Az esetleges tévedéseket kiigazítom. Nagyon alapos munkát szeretnék csinálni. — „Ha valami közbe nem jön, és az idő megengedi (az öreg Kérdő jeliséje), akkor az év vége felé elkészülök vele.”

A munka nagy lendülettel folytatódott, és néhány hónap múlva így

számolt be a dolgozat egyre gyorsuló üteméről: „Úgy gondolom, hogy hamarosan gépeléshez fogok, s január végére (1952) elkészülök vele. Szerettem volna, ha eljössz, megmutatni. Szerénytelenség nélkül úgy gondolom, hogy nem mindennapi munka lesz. Vele fekszem, vele ébredek. Amikor Pesten jártam, Barabás Jenőnek is megmutattam, s ahogy beszéltem róla, azt mondta, hogy meg vagyok szállva. Azt hiszem igazat mondott. Miután ez a tanulmány első igazi néprajzi munkám, azt hiszem, hogy a megszállottság indokolt is, és föltétlenül szükséges. Ezek után én ismételtlen kérek, légy szíves úgy támogatni engem, hogy e nagy tanulmányommal mutakozhassam be a néprajz területén. Te ezt meg is ígérted, s én csak ismételtlen kérek Téged.”

A dolgozat 1952-ben el is készült, de bizony az Isten malmai már akkor is lassan öröltek; a szerkesztők, a kiadók és a nyomdák akkor sem voltak gyorsabbak, mint manapság. A dolgozat végül is az *Ethnographia* 1954. évfolyamában látott napvilágot, két részletben, mert egyben történő közlése nagyon megterhelt volna egy számot. Az adott körülmények között, akkor magyarázatot is kellett fűznöm hozzá, megindokolva annak közlését. Az *Ethnographia* 1954. évfolyamának 167. oldalán csillag alatt ez található: „A 'Gazdálkodási Munkaközösség' kutatói 1951-ben 1300 méteres keskenyfilm felvételt készítettek az orosházi határban — Kardoskúton, a Kérdő-család tanyáján — az ott szokásban volt nyomtató technikáról. Ennek a filmnek az előkészítő tanulmányait foglalja magába az itt közreadott dolgozat. Ez egy helyen, de a magyar néprajzi irodalomban eddig még nem publikált részletességgel, foglalkozik a takarás és nyomtatás kérdésével, s csak másodlagosan tekint ki a közeli környék ezzel kapcsolatos munkamódjaira. De ebből is megállapítható, hogy a kardoskúti Kérdő-tanyán végzett munka, a környékre vonatkozóan jellemzőnek tekinthető. A bemutatás bizonyos mértékig rekonstrukciós kísérlet is, mert bár még jól ismerik ezen a vidéken az itt leírt eljárásokat, de azokkal már csak elvétve élnek. Éppen ezért tartjuk szükségesnek, hogy a múlt e fontos gazdasági műveletéről, egy helyről származó anyagot tartalmazó dolgozat is megjelenjen a szakirodalmunkban. Az alapos leíró jellegű munkát éppen ilyen megfontolások alapján a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíj-prémiumban részesítette. Szerkesztő”.

Így lett NAGY GYULA néprajzkutató! Az azóta megjelenő dolgozatait, könyveit a magyar néprajzi irdalom komoly forrásként tartja számon, mert közlései, feldolgozásai nemcsak mindig alaposak, hanem megbízhatóak is.

Első dolgozata nemcsak hazai, hanem nemzetközi elismerést is szerzett számára, mert annak összevont változatát az egyik vezető európai néprajzi folyóirat a *Zeitschrift für Ethnologie* közölte. Igen, de a szöveget le kellett fordítani németre, ami nagyon sok pénzbe került volna, amiben egy életen át szűkölködött, hiszen három gyermeket neveltek fel. A fordítást a művelt kereskedő (Schwarcz János) vállalta, aki a múzeumot koráb-

ban önként befogadta házába, NAGY GYULA viszont a téli tüzelőjét fel-fűrészelte és felhasználta. Gondolom, hogy nem sok ilyen történetű tanulmányt közölt a Zeitschrift für Ethnologie.

NAGY GYULA mindig segítőkész gyűjtő és adatszolgáltató volt a hozzáfutató néprajzkutatók számára. Magam is sokszor éltem baráti szíveségével, melyről maga így vall 1951-ben: „Október elseje körül beküldöm neked a kévék összerakásával kapcsolatos kérdőívet. Ugyanis ez már fel van dolgozva, csupán formába kell önteni. A ledolgozással kapcsolatosan — amint Neked említettem is — még eddig sajnálatosan nem gyűjtöttem adatot. Nem terjedt ki a figyelmem rá. Csak akkor vettem észre ezt a problémát, amikor a Te körleveledet megkaptam. Október hó folyamán ezt is felgyűjtöm, s úgy november elseje körül elküldöm. Tábori György tótkomlói és Dér István pusztaföldvári falumúzeumvezetőkkel is kidolgoztatom mint a két kérdőívet.” Hadd tegyem még hozzá, hogy számos dolgozatomban és könyvemben támaszkodtam a NAGY GYULA adataira, melyet mindig nyugtáztam.

Kiváló szervezőkészsége nemcsak abban mutatkozott meg, hogy szinte a semmiből gazdag anyaggal rendelkező jeles múzeumot hozott létre, hanem a kiadványok egész sorát szerkesztette, melynek élén az 1965-ben megjelent „Orosháza története és néprajza” áll. Ezt a munkát azóta már a megye határain belül és azon túl is sokan mintának tekintették.

Sok szeretettel és barátsággal köszöntöm 75. születésnapján a jeles néprajzkutatóvá vált NAGY GYULÁT, aki múzeumot szervezett a semmiből, aki olyan könyveket írt és szerkesztett, melyek jó és maradandó munkáját megőrzik az utókor számára.

K. Kovács László levele

egy külföldön élő rokonához

Kedves Péter Öcsém!

Kérte, adnék tájékoztatót az orosházi Szántó Kovács Múzeumról, minthogy sógorod két gyermeke — a Hajdú gyerekek Manchesterből — szüleik hazájának a megismerése során, nemcsak Szegedet, hanem az Alföld tiszántúli (Csongrád, Békés megyei) részét is szemügyre kívánják venni. Kivált — mint írod — a tanyavilágot, annak kultúráját, népéletét szeretnék valamelyest a helyszínen megismerni. Jól tudod, hogy a tanyákat, viszonylag még élő változatában, az orosházi és a vásárhelyi pusztákon lehet látni. Nagy szerencse, hogy Orosházán olyan múzeumot találnak, amely megközelítően teljes képet ad a tanyavilág tárgyi kultúrájáról, az eszközökről, amikkel a tanyasi emberek éltek, dolgoztak. Nagyon jó fénykép- és rajzgyűjteménye is van az orosházi múzeum Ethnológiai Adattárának.

A Szántó Kovács Múzeum — mint magad is tudod — új keletű. A semmiből teremtette a második világháború után egy néptanító, Nagy Gyula,

lankadatlan szorgalommal, szakértelemmel. Ezt a múzeumot látni kell mindenkinek, aki a magyar tanyavilágot akarja megismerni, és megérteni a tanyasi ember életét, mentalitását. Kiss Lajos könyvei sok mindent elmondanak a „Szegény ember” és a „Szegény asszony” életéről (a tanyasiak életéről is), de nem mindent. A Szántó Kovács Múzeumban őrzött anyag teljes képet ad, kiegészíti a Kiss Lajos rajzolta képet. Írod, hogy a Te segítségével, a két gyerek már sok mindent tanult a tanyákról, Szolnok határában láttak is néhány pusztuló tanyát. Jól mondod, hogy ma már élő tanyát csak Orosháza határában lehet látni s találni, és ami régen volt, azt a múzeum gyűjteményében szemlélhetik. Mindenképpen meg kell látogatniok az orosházi múzeumot és nagyon jó lenne, ha találkozánának Nagy Gyula igazgatóval, aki bemutatná nekik a gyűjteményeket. Kár, hogy motorkerékpárral és nem autóval mennek, Nagy Gyula, hacsak teheti (én írok Gyulának levelet, amiben kérem, legyen segítségére a Hajdú gyerekeknek), szívesen kimenne velük egy-két tanyát megnézni.

A Szántó Kovács Múzeumról sokat és röviden is írhatnék. Röviden annyit, hogy nagyon jó múzeuma nemcsak Orosháza, de a tanyasi, a pusztai életnek is. Miután a tanyákat Te már ismertetted, arra nem vesztegetem a szót.

Hasznosnak tartom azonban Nagy Gyula — mint muzeológus — bemutatását, azt, hogy egy néptanítóból hogyan lett kitűnő muzeológussá, néprajzi szakemberré, tudós gyűjtővé és szakíróvá. Kezdem azzal, hogy a 40-es évek második felében, felkeresett engem, egyetemi tanári szobámban. Elmondta, az a szándéka, beiratkozik az egyetemre „néprajzot tanulni”. Beszélgetéseink során elmondta, hogy tanítói oklevelet szerzett 1932-ben a Félégyházi Képzőben (együtt végezte Darvas Józseffel), és annakidején részt vett a táj- és népkutató munkában, az ugocsi táborban. Ezek után azt tanácsoltam neki, ne pocsékolja az idejét és energiáját az egyetemi órák hallgatásával. A Tanítóképzőben jó alapokat kapott, és mint paraszti származék, máris többet tud a népi életről, paraszti munkákról, szokásokról, az eszközök használatáról, a termelés, betakarítás, tárolás, felhasználás stb. módjairól, az állatok tenyésztéséről, tartásáról, de az építkezésről is, stb., stb., mint akármelyik néprajzból doktorált városi gyerek.

A háború befejezése után már nem tanított, hanem a múzeum kifejlesztésén fáradozott. Összebarátkozván, arra kértem, amikor Pesten jár, keressen fel, és amiben szakmailag segíthetem, szívesen megteszem. Gyakran fel is kerest, és mindig hosszan elbeszélgettünk, amolyan kötetlen néprajzi szemináriumok voltak ezek az órák. Mindenekelőtt arra hívtam fel a figyelmét, hogy gyűjtése során a *teljességre* törekedjék. A néprajztudomány nem a *különlegességek*, a *primitívségek*, hanem a népi kultúra valóságának és teljességének a tudománya. Mindent a legnagyobb részletességgel kell kutatni, nyomozni, mert a népi életforma és vele együtt a népi kultúra sokrétű, bonyolult egység és nem mozdulatlan valami, hanem térben és időben folyton változó. Amióta pedig a népi, az *autonóm falu* (nagy vonásokban a múlt század második felétől) felbomlóban van, azóta az egykori,

az ún. hagyományos, a teljes népi, népi társadalmi szervezet, szerkezet és kultúra ma már csak romjaiban áll a kutatás rendelkezésére. A „teljességet” — mondjuk a 20-ik század első évtizedére lokalizálva — már csak emlékekből, töredékekből rakhatjuk össze. A töredékek, a részek sok ember (főleg öregek) emlékezetéből szedegethetők össze. Sok embert kell minden dologgal kapcsolatban meghallgatni: a muzeológusnak, a néprajzi kutatónak a nép öregei a munkatársai. Az idő sürget, mert az öregek fogynak! Például ha a szántásról, a vetésről, ezek eszközeiről van szó, csak akkor kezdhetünk a leíráshoz (az anyag rendezését folyamatosan kell végezni a gyűjtés ideje alatt!), amikor a kutatott dologról már mi magunk tudunk a legtöbbet, hiszen mi már mindazt tudjuk, amit a népi munkatársaink, a parasztok, külön-külön tudnak. Bennünk kell az adatoknak, ismereteknek összegződni, így formálódik ki — bármely tárgyra — egy tájra érvényes teljes kép, a maga sokszínű változatában. Az ilyen módon végzett gyűjtés során leszünk képesek az életmódban, a kultúrában végbemenő változások okainak, folyamatának, a változás tendenciájának a felismerésére. Ezt a gyűjtési elvet kell követni — hangoztattam — a népi életforma, a népi kultúra bármely szektorának a kutatásakor.

A gyűjtés azonban sohasem szorítkozhatik csak az írásbeli rögzítésre, népi munkatársaink adatait, közléseit bőségesen kell illusztrálni fényképekkel, rajzokkal, filmfelvételekkel és olykor (pl. mesék, népdalok stb.) magnetofonszalagot is kell használnunk. Sok dolgot (épületek szerkezeti elemeit, alaprajzát stb.) csak is rajzok segítségével örökíthetjük meg.

Végeredményben a *múzeum nem egyéb, mint a népi kultúra tárgyi illusztrációja*, ez az egyik legfontosabb feladata. Ezért sok tárgyat kell gyűjteni, szem előtt tartva a variánsokat és az eszközváltás folyamatát. Természetesen vannak dolgok pl. az épületek, amiket nem gyűjthetünk be a múzeum tárlóiba, de képben, rajzban azok is begyűjthetők. Ugyanígy az élő növényzet és állatvilág; a kép, színes film és hangfelvétel itt is segít.

Végző soron tehát bármit begyűjthetünk. Mindezek ellenére — hangsúlyozom ezt is — nagyon is szükséges lenne egy tanyának a konzerválása (megőrzése) úgy, hogy az mutassa azt az állapotot, amikor a tanyák fénykorukat élték. Nem a nyomort tehát, a mai állapotot, és nem is egy volt „kódis-tanyát”, hanem az átlagból egyet. Természetesen nem „halott”, hanem élő tanyára kell gondolni, olyanra, amelyet a változott viszonyok között is laknak, és tartozik hozzá földterület is, valamint a hagyományos állatok, amelyek a század fordulóján megtalálhatók voltak a tanyákon.

Van még valami: az emberi munka végzése közben alkalmazott mozdulatok, szerszámhasználati módok, az emberi test és a szerszám használatának kapcsolata, ritmusa stb. megörökítése filmen és hangszalagon. Az emberek tartása, megjelenési formái, gesztusai, de még a viseletük bemutatása sem nélkülözheti a képet és a hangos színes filmfelvételt.

De még ez sem minden, a feladatát jól végző múzeum kötelessége a népesség társadalmi rétegződésének a vizsgálata mellett, a társadalom biológiai

állapotának a vizsgálata is. Ezekből a bonyolult vizsgálatokból nem maradhat ki az ún. paraszti genealógiák kidolgozása sem. Orosházán ennek különösen jó esélyei vannak: a község lakosai az 1744. évben települtek ide a Tolna megyei Zombárról. Az akkori összeírások és az egyházi, majd az állami anyakönyvezés segítségével pontos genealógiai táblázatok készíthetők. Ajánlottam Nagy Gyulának, hogy föltétlenül nyomozza saját származását, felmenői sorát és rokoni kapcsolatát. Nincs ugyanis disszonásabb dolog, mint amikor egy kutató tudós biztonsággal tárja elénk valamely közösség emberi, származási történetét, de a legnagyobb zavarban van, ha saját négy nagyszüleiről kérdezzük. A legtöbben rosszul értelmezett szerénységre hivatkoznak, mások szégyenlik származásukat, pedig nincs hitelesebb mérce az időben, mint saját származásunk fonálán visszajutni a múltba. Ezáltal — szinte személyesen — veszünk részt népünk történelmi múltjában. Erre engem Györffy István professzorom tanított, azzal a meghagyással, hogy ezt a kutatási igényt, elvet sohase mulasszam el hirdetni tanítványaimnak.

A múzeum azonban nemcsak tárló, konzerváló és bemutató helye a népi kultúrának, nemcsak tudományos intézet, hanem *néptanító, felvilágosító és nevelő intézet is!* Részt vesz az iskolai tanító munkában és a felnőtt társadalom tanításában, felvilágosításában, saját múltjára való emlékeztetésben, a közösségi tudat ápolásában és abban, hogy más népek kultúrája is értékes; szolgálja tehát az együttélés békés harmóniáját. Így válik a múzeum eleven kulturális ható tényezővé, és nyer ugyanakkor — a népből — önkéntes gyűjtő és adatszolgáltató munkatársakat. És mint kulturális intézmény, magasabb szinten is fontos nevelő, tanító szerepet tölt be. Nemcsak a mindig megújuló kiállításaira, rendezvényeire gondolva, hanem azt is figyelembe véve, hogy akadhatnak számosan — magasabb iskolázottságúak, más szakterületen dolgozók — akik bekapcsolódnak a múzeum tudományos munkájába, és tovább szélesítik, erősítik a múzeum munkáját. A múzeum tehát „tanítványok” sorát nevelheti fel, ha hivatását jól tölti be.

Nagy vonásokban ez volt az az elvi, módszertani „tanmenet”, amit követtem a Nagy Gyulával való, máig tartó bensőséges baráti beszélgetéseink során. És mondhatom, hogy Nagy Gyula — mindenekelőtt az ő veleszületett tehetségének, kitartó szorgalmának, egyszerűségének eredménye az orosházi múzeum. De nemcsak múzeumot teremtett a semmiből, hanem a tudományos kutatás, a publikáció területén is felzárkózott legjobb ethnográfusaink sorához. A szakirodalmat ismeri, de megszívelte az általam közvetített Györffy-féle elvet: amíg van mit gyűjteni, az az első, addig nem kell elméleteket gyártani. Minél többet gyűjtsön a szakember és adjon a jelenségekről, a vizsgált tárgykörrel részletes, pontos, hiteles leírást. Az alaposan végzett, teljességre törekvően gyűjtött anyag mindig tartalmazza, készen kínálja a feldolgozás módszerét is — hangoztatta mindig Györffy István. És Nagy Gyula követte is és követi is minden írásában ezt az elvet. Én arra figyelmeztettem, hogy amikor ír, úgy, olyan részletesen, mégis tö-

mören, pontosan és világosan fogalmazza meg mondanivalóját, mintha nem nekünk, kortársainak, a szakembereknek írna, hanem a késői századok olvasóinak és — mondjuk pl. egy busman szakembernek, aki az égvilágon semmit sem tud pl. a takarásról, nyomtatásról a Vásárhelyi-pusztán, de a leírás segítségével ne csak megértse, hogy miről van szó, hanem a munkát el is tudja végezni. Úgy írjon tehát, hogy mindenki megértse.

Külön adomány, hogy Nagy Gyula kitűnően fényképez, jól rajzol, de rajzait gyakran a legjobb rajzművészekkel készítteti; a rajzok is mindig részletesek, világosak és pontosak. Van érzéke a filmezéshez is, vagyis azt a módot is alkalmazza — hacsak teheti — a népi kultúra megörökítésében. Neki köszönhetjük, hogy a legnehezebb időkben, 1951-ben, a Vásárhelyi-pusztán egyik tanyáján, a Kérdő-tanyán filmre vehettük a takarást, vontatórakást, a „bolondkocsi” használatának a módját, a szérűkészítést és a lóval, valamint a kocsival való nyomtatást és a szem, szórás útján való megtisztítását a törektől, pelyvától. Ugyancsak neki köszönhető az utolsó működő szárazmalom filmezése is.

Nemcsak mint író (több könyve és számos tanulmánya jelent meg, idegen nyelven is), hanem mint szerkesztő is jó munkát végzett és végez. Munkatársaival hatalmas terjedelmű kötetet („Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” címmel) jelentetett meg, amely mindig alap-kézikönyve lesz a Vásárhelyi-pusztán tanyavilágának.

Nagy Gyula a néptanító így vált — magas szinten — de továbbra is a nép tanítójává. Az orosházi Szántó Kovács Múzeumról, ha kérdeznék, ezeket kell elmondanom. Mást Nagy Gyuláról sem mondhatok.

Budapest, 1980. július hó 10-én.

Dr. Keszi Kovács László

P. S. Azt kérted, hogy a bemutatást úgy készítsem el, hogy lássák a gyerekek milyen módszerrel dolgozik a néprajzi szakember, illetve a muzeológus. Hogy mi a néprajzi múzeum? Hogyan, mit gyűjt? Hát így és ennyi mindent gyűjt — különben ezt Te is elmondtad — részletesebben nekik. Nagy Gyulát, az ő munkáját — szerintem — csakis így lehet bemutatni.

Aki egy múzeumban megfordul, kellene, hogy elgondolkozzék azon, mennyi minden, milyen módszerei elvek, és mennyi tanulás — de főleg tehetség — kell ahhoz, hogy a semmiből, egy néptanítói képzettségű ember szakmuzeológussá és néprajzi szakemberré, szakíróvá váljék és múzeumot teremtsen. Ezt akartam érzékeltetni, amikor a módszerei elvek bemutatásával igyekszem útmutatót adni egy múzeumhoz, és bemutatni annak létrehozóját.

L.

ifj. Kodolányi János

Kis múzeum a múzeumok szervezetében

Látható, tapasztalható, hogy napjainkban szinte világszerte keressük a múzeum helyét megváltozott viszonyaink között. Az útkeresés nemcsak miránk, a gazdasági és társadalmi rend új, forradalmi útjára tért országokra jellemző, hanem a másik táborra is. Keressük a múzeum új helyét a tudományos kutató és feldolgozó munka bázisainak szervezetében, a közművelődés terén, valamint a társadalmi igényeknek és követelményeknek a sorában. Az elmúlt évtizedek alatt magasra kerültek azok a mércék, amelyek a követelményeket meghatározzák. Unos-untalan találkozunk mégis olyan múzeumalapítási törekvésekkel, amelyek a követelményeknek csak egy részét elégíthetik ki. Azt is lehetne mondani, divattá, társadalmi méretű törekvéssé vált a múzeumalapítás, akár falu- vagy helytörténeti múzeumok, akár szakgyűjtemények formájában. Olykor-máskor már az lehet az érzésünk, könnyebb új múzeumot alapítani, a működése kezdeti feltételeit megteremteni, mint patinás régi intézményeket kellőképpen működtetni, pláne, fejleszteni. Helytelen volna azonban azt állítani, hogy ezek között a törekvések között nincsen indokolt, nincsen egészséges törekvés.

A muzeális intézményt mindenekelőtt a gyűjteménye teszi múzeummá, föltéve, ha a gyűjteményéhez fűződő kötelezettségeinek eleget tud tenni. A Szántó Kovács Múzeum Orosházán nem a múzeumalapítások idején jött létre. Alapítását akkor határozták el, amikor már kellő nagyságú és minőségű műtárgy gyűjtemény birtokában voltak. S abban az időben még státuszszimbólumnak sem lehetett tekinteni a múzeumot, hiszen mindent megelőztek a pusztán lét egzisztenciális kérdései és feladatai. Ebben a korszakban, 1945-ben, határozta el Orosháza, hogy múzeumot alapít, s bízta meg Nagy Gyula néptanítót a szervezési munkával. (A néptanító kifejezést a szó valódi értelmében használom, hiszen viselője valóban a nép tanítója volt.) Természetesen ez az elhatározás nem tette egy csapásra valóban múzeummá a megalapított új múzeumot, s nem azért, mert csak egyszemélyes volt. Akkoriban a vidéki múzeumok személyi ellátásának fogyatékoságai következtében kevés múzeumban dolgozott egynél több munkatárs, s nagyon ritka volt a hivatásos munkatárssal betölthető állás. 1945-ben Nagy Gyula sem állást kapott, hanem megbízást egy szép, nehéz s akkor még számára is ismeretlen feladatra.

Nagy Gyula nagyon hamar felismerte, hogy a múzeum valamennyi fő funkcióját be kell töltenie ahhoz, hogy valóban múzeumot tudjon szervezni: 1. folyamatosan, tervszerűen végzett gyűjtőmunkával fejlesztette a gyűjteményeket, 2. gondoskodott a gyűjtemények megőrzéséről, 3. tudományos kutató és feldolgozó munkát végzett, 4. kiállítások révén, valamint az ismeretterjesztés különféle eszközeivel tett eleget a bemutatás funkciójából eredő kötelezettségeinek.

1950-ben, a múzeumok állami kezelésbe vételekor, az orosházi múzeum hivatalosan is múzeummá vált, Nagy Gyulából pedig hivatásos múzeumigazgató lett. A Múzeumok és Műemlékek Országos Központja ezzel az intézkedésével elismerte az addig végzett munka eredményeit, ugyanakkor előlegezte is a bizalmat a következő évekre. A központilag irányított múzeumi szervezetben a múzeumok számára olyan feladatokat kerestek, amelyek alkalmasak voltak a helyi igények és követelmények kielégítésére, ugyanakkor pedig szervesen beleilleszkedtek az országos feladatrendszerbe is. A néprajzban akkor még inaséveit töltő Nagy Gyula kitűnő érzékkel kezdett olyan kutatásokat, amelyek szorosan kapcsolták a szűkebb pátriához, azonban nagyon jól illeszkedtek a nagyobb távlatú, országos igényekhez is. Az Akadémia támogatásával szervezett munkaközösségek közül az egyiknek Tálasi István professzor irányításával, a paraszti földművelő kultúra vizsgálata volt a feladata. Nem véletlenül, hiszen akkor még szemtanúként is, de még inkább az élő emlékezetből meg lehetett ismerni a hagyományozott földművelést. Orosháza és környéke népének életét és kultúráját hosszú századokon át a földművelés határozta meg, az új múzeum gyermekéveiben az iparnak még alig volt a társadalmat alakító hatása. Az élet, a kultúra alapjait ragadta meg Nagy Gyula, amikor kutatásai középpontjába a földművelést állította. Ma már nagyon jól tudjuk, hogy az idő is igazolta, hiszen olyan ismereteket tudott akkor még összegyűjteni, amelyek nyomtalanul eltűntek volna, s nemcsak Orosháza, hanem szaktudományunk egésze is szegényebb volna nélkülük. Mindezt azért hangsúlyoztam ennyire, mert példája annak, hogy a kis helyi múzeum, a szűkebb pátriával összefonódva, miként tud fontosat és maradandót alkotni a kutató és feldolgozó munka terén. Létrejött a fiatal múzeum adattára, fényképtára, hogy őrizze, gondozza azokat az adatokat, amelyek a gyűjtőmunka révén áramlottak a múzeumba, maradandóan dokumentálván a megfigyelt kulturális jelenségeket.

A kép nem volna teljes, ha nem szólnék Nagy Gyula szinte egyedülálló gyűjtő és feldolgozó módszereiről, amelyekkel adatközlőit munkája alkotó részesévé tudta tenni. Nemcsak aprólékos, gondos gyűjtéseit ellenőriztette velük, hanem az elkészült tanulmányokat is megvitatta adatközlőivel, azt lehet mondani, lektoraivá tette őket.

A Múzeumok és Műemlékek Országos Központja működése idején nem létezett még a megyei múzeumi szervezeti rendszer, amely a 60-as évek elején kialakult, meghatározván azt a hierarchiát is, amely szerint a szervezetbe tartozó múzeumok működnek, melyiknek hol van a helye a hierarchiában. A 13/1949. törvényerejű rendelet is kategóriákat állított föl a múzeumok besorolására, azonban nem az egymás alá vagy fölé rendelésére. Természetesen a mai szervezetben is minden intézménynek megteremthető a lehetősége, hogy önálló lábakon járó intézményként végezze a munkáját, oldja meg a feladatait. A kis múzeumoknak különösen kell törekedniük arra, hogy szűkebb határaik között is megtalálják sajátos, mások által meg nem oldható feladataikat. Ezen a téren jó példa a Szántó Kovács Múzeum Oroshá-

zán. A kis múzeumok számára a legnagyobb veszély az elszigetelődés, a provincializálódás veszélye, bár ez a közlekedés rohamos fejlődése révén jelentősen csökkent. Még jobban csökkenthető ez a veszély, ha a kis múzeumok annak tudatában dolgoznak, találnak és választanak feladatokat, ha tudván tudják, hogy mikrokozmoszuk egy makrokozmosz szerves része.

Hajdú Mihály

Az orosházi múzeum köré szerveződött munkatársi gárdáról

Az orosházi múzeum valaha a polgári iskola épületében nyert elhelyezést. Majdnem minden esztendőben elvittek elemi iskolai tanítóink megnézni ezt a kis gyűjteményt, de mint gyerek, elsősorban az érdekességek, különlegességek iránt érdeklődtem. Emlékszem a kitömött állatokra, különösen egy hatalmas túzokkakasra, amelynek a történetét is elmondta akkor valaki. Az egyik tanár lőtte, de nem sikerült jól eltalálnia, s a megsebzett állat támadója ellen fordult, letépte róla a nadrágot, míg puskatussal vagy valami más módon ártalmatlanná sikerült tenni. Más kiállított tárgy alig jut eszembe. Talán kőszerszámok voltak még, meg cserépedények.

Az újonnan alakult múzeummal vezetőjén, Nagy Gyulán keresztül ismerkedtem meg. Abban az időben, az 1950-es évek elején ő a Vásárhelyipusztát járta, én pedig ott voltam fiatal, képesítés nélküli, tanyai tanító. Megragadott már akkor az a lelkesedés, amivel Nagy Gyula beszélni tudott munkájáról, terveiről, azokról a lehetőségekről, amelyekkel mi is bekapcsolódhattunk volna a kutatásba. Ígéretet is tettem, hogy tanítványaim segítségével összegyűjtöm a pusztai szólásait, közmondásait. Ezt az ígéretemet akkor nem váltottam be, de fölkelte érdeklődésemet a népryelv és néprélet kutatása iránt.

Amikor már az egyetemet végeztem, s 1956 után állásomból elmozdítottak, akkor kezdtem valóban néprajz- és nyelvjáráskutatással foglalkozni. Egyszer Nagy Gyula kivitt magával Szántay István tanyájára, s ott döbentem rá arra, hogy milyen archaikus anyag lelhető még itt, ha látó szemmel nézi az ember. Hallatlan értéke Nagy Gyula munkásságának, hogy megtalálta a nagymértékben merkantizálódó orosházi parasztséget mellett azt a hagyományőrző magyar népesoportot, amely tanyai elzárkózottságában olyan kultúrát képviselt, hogy annak alapján akár évszázadokkal korábbi változásokra is következtetni lehet.

Első munkám nagyrészt a Szántay-tanyán tett látogatásom hatása alatt a méhészetéről szólt. Ezzel nemcsak a Csüry Bálint emlékére alapított pályadíjat nyertem el, hanem megjelent az orosházi múzeum 1961—1962-es évkönyvében, szótárának egy részletét pedig átvette a Magyar Nyelvjárások című folyóirat is.

Első sikerem arra ösztönzött, hogy minél többet dolgozzam, minél többet

gyűjtsek. Mindennek eredője az volt, hogy megbecsülést, értékelést kaptam első jelentkezésemkor. Nem üres szavakból, hanem a publikálás lehetőségének megteremtéséről. Ahogyan Nagy Gyula megadta munkatársainak a közlés, tudományos publikálás lehetőségeit, úgy igyekeztem később magam is minél több teret nyitni a kezdő kutatók előtt, s ugyanezt tapasztaltam Szabó Ferenc munkásságában, aki szintén az orosházi iskolából indulva ugyanezt a gyakorlatot folytatta: minél többet publikálni, sok olyan kutatónak lehetőséget adni munkája megjelentetésére, aki csak itt adhatja közre tanulmányát. Ezért tartom ma már nagy értéknek a publikálást a múzeum rendszeresen megjelenő évkönyveiben. Most már tudom, hogy mennyi kilincselés, megalázó kéregetés eredményeként jöhetett létre egy-egy kötet. Mégis megszületett öt évkönyv, három puszta kötet és nem utolsó sorban a nagy orosházi monográfia!

Ezekben az új évkönyvekben már rendszeresen szerepeltem egy-egy dolgozattal. Sohasem felejttem el Nagy Gyulának azokat a szavait, amelyekkel biztatott: minden évben csak egy cikket! Tíz év alatt az már tekintélyes tudományos munka lehet, ha az a cikk valóban alapos, kimunkált.

Az „Orosháza története és néprajza” című monográfia tervezgetésekor már valamiféle belső embernek számítottam a múzeumban, s felejthetetlenek számomra azok a vasárnapok vagy szombat esték, amikor négyen-ötven vitázva formálgattuk, alakígtattuk a nagy tervet. Nagy Gyula meghallgatott mindenkit. Sokszor folyt késhegyig menő vita, s előfordult olyan is, amikor nem engedett igazából, de legtöbbször meg lehetett győzni. A részfeladatok kiosztása sem hatalmi szóval történt. Mindenki a saját érdeklődési körének megfelelő munkaterületet kapott.

Nagy Gyula önzetlensége ezekben a napokban vált előttem nyilvánvalóvá. A népi jogélet című fejezetet Kovács Ferenc jogász barátommal közösen vállaltuk, de az anyag jelentős része Nagy Gyula korábbi gyűjtésére épült. A népmesékhez is sok segítséget kaptam tőle, de egyik fejezethez sem jegyezte oda társszerzőségét, pedig mindkettő az ő munkája is.

Ebben az orosházi múzeum köré csoportosult alkotógárdában szoros és tartós barátságok kötődtek. Itt ismertem meg a már említett Szabó Ferencet, akitől hasonlóképp sokat tanultam, későbbi munkámhoz is sok segítséget kaptam. A barátságára jellemző, hogy az „Orosháza bibliográfiája” című fejezet — amely a monográfia függelékeként jelent meg — nagyrészt az ő gyűjtése volt, mégis szerzőtársi minőségben szerepel nevem. Hasonló tartós barátság szövődött Gulyás Mihály állatorvossal és Szabó Mihály, akkor egyetemi hallgatóval, ma klinikai főorvossal, akikkel együtt írtuk meg „Orosháza népi állattartása” című fejezetünket, amelyet ma sem szégyellek, s amely — mások véleménye szerint — a monográfiának egyik legjobb része. Különből ebből a témakörből védtem meg egyetemi doktori disszertációm néhány évvel később, s ez indított a népnyelv olyan mélységű kutatására, melynek eredményeképp — már névtani témából — megvédhettem kandidátusi értekezésem. Különös öröm volt számomra, hogy a Magyar Tudomá-

nyos Akadémia fölolvásó termében ott ült Nagy Gyula is, aki megszeret-
tette velem a néprajz és népnyelv tudományát — és akitől az első kritikát
kaptam erre a máig is legjelentősebbnek tartott munkám kéziratára: „Azért
ennyi géphibát nem lett volna szabad benne hagyni!” Tényleg sokat kellett
volna még csiszolgatnom a munkán, s valóban igaza volt akkor is. A tökéle-
tesedés irányába indított, s a soha meg nem elégedésre nevelt. Azóta sokszor
gondoltam ezekre a szavakra, amikor időhiány miatt kénytelen-kelletlen
nem eléggé kiérlelt, elnagyolt munkát adtam ki a kezemből. De sokszor el-
mondom szavait magam is tanítványaimnak, s éppen úgy remélem, hogy
nem terméketlen talajra hullatott magvak ezek, mint ő hitte. A hit pedig
erő, mely teremteni képes: könyveket, munkatársakat, barátokat, utódokat.
A magyar tudománynak, a népélet kutatásának elsősorban erre van szüksége,
és ha sok olyan munkása lesz a tudománynak, mint Nagy Gyula, föl-
virágozik, sok új hajtást hoz a magyar életfa.

Kiss István

Tanúságtétel Orosháza múzeumáról és Nagy Gyula múzeumigazgatóról

1948 nyarán örömmel újságolták nekem: Schwarcz János áldozatkészsége
lehetővé tette, hogy az orosházi helytörténeti- és néprajzi-gyűjtemény
méltó elhelyezést nyerjen, s a továbbiakban szolgálhatja a közművelődést.
Hamarosan kialakult a Múzeumbarátok Köre. Magam is közéjük kerültem:
néhány tanulmányom a múzeum évkönyveiben is helyet kapott. A for-
rást keresve a következőkben tanúskodtam Nagy Gyula múzeumigazgató
gyűjtő, szervező és közlő tevékenységéről.

Nagy Gyula gyűjtőtevékenysége Juhász Balázs munkásságának egyenes
folytatása és kiszélesítése. Mint néptanító, a tanyavilágban megismerte a
földművelő ember életét. Nagy lelkesedéssel művelte a tárgyi és szellemi
néprajzot, gyűjtötte az adatokat, majd mint múzeumigazgató ezekből a táj
arculatát is kifejező kutatási irányt fejlesztett ki. Mint a múzeum vezetője,
végeztetett leletmentést is, és sok régészeti tárgyat összegyűjtött.

Szervezőképessége sokoldalú. Munkatársai megválasztásában kifinomult
érzéssel rendelkezik, megtalálja a céljainak megfelelő embereket. Különösen
látható ez életművének két oszlopa esetében: az „Orosháza története
és néprajza”, valamint a „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyvei-
ben. Választott munkatársai többnyire idősebb szakemberek, orosháziak,
vagy Orosháza környékére valók, illetve e területet ismerik. Nagy Gyula
orosházi önéletíró parasztokkal is körülvette magát. Részükre előadó dé-
lutánokat rendez, ami kibontakozásukat elősegíti. Irányításával nyolc
parasztember és két paraszttasszony készíti önéletírását. Egyik önéletírója
Csizmadia Imre, akinek „Pirkadattól delelőig” című nagy sikerű könyvét

nem sokkal megjelenése után már nem tudtam megszerezni. Végre Nagy Gyula szerzett részemre egy példányt.

Nagy Gyula közlő, publikáló tevékenysége is példamutató. Leírásaira jellemző a célratoró alaposág, az áttekinthető szerkezet, az érthető, világos formába öntés. Aggályos pontossággal beszél és ír egyaránt. Közlései hitelesek, mivel a paraszti életet bemutató írásait odaadja megjelentetés előtt idős adatközlő parasztjainak, parasztlektorainak. Véleményüket kéri, megjegyzésüket figyelembe veszi, sőt tanul is tőlük. Egy kollégám belelapozott az asztalomon fekvő „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyvébe, s félórai olvasgatás után mondta: „Tanulságos olvasni azt a gondosságot, amint magyarázza a parasztok tanyáinak elhelyezését a tájban, a dűlőutak és a farmezsgyék futását. Vagy a vásárhelyi, valamint a Dunántúlról elköltözött és itt otthonraledő népek az összehasonlítását.” Igen — mondom — Nagy Gyula a Vásárhelyi-pusztá szerelmese, szereti azt a népet és földet, s azok is szeretik őt. „Dehát az a tanyavilág már a múlté, mi a haszna annak, hogy erről ilyen sokat írnak?” — vetette ellenem a kérdést kollégám. Igen — mondom — ez az életforma jóformán eltűnt, mégis a történelemtudomány, a néprajztudomány részére ezek az átmentett adatok majd becses forrásértékűek lesznek egykoron, talán már nem is soká. Egyébként is, azt a hatalmas fejlődést, amelyen a magyar mezőgazdaság és a mindennapi kenyeret megtermelőik közössége átment és napjainkban is töretlenül halad előre, csak akkor értékeljük igazán, ha ezt a fejlődést össze tudjuk hasonlítani a nehéz múlttal. A további fejlődés érdekében is szeretnünk kell azt a népet és földet, amelyből vétettünk. Ennek érdekében dolgozik Nagy Gyula.

Csizmadia Imre

Hogyan lettem önéletíró?

1957-ig tanyai lakos voltam. Amikor a városba költöztem, múzeumlátogató lettem. Nem mindjárt, csak úgy lassacskán. 1972-ben már otthonos voltam az orosházi múzeumban, és megszereztem a múzeum 1959-es és 1960-as évkönyvét, valamint az „Orosháza története és néprajza” monográfiáját. Az igazgató úr is tudta rólam, hogy irodalomkedvelő és könyvgyűjtő vagyok. Én is tudtam róla annyit, hogy most egy nagy könyv megírásán munkálkodik.

Történt, hogy 1972 vége felé eljött hozzánk, és egy jókora csomag gépelt kéziratot hozott. Felkért legújabb könyve lektorának. A készülő munkájának „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” címet adta. Már néhány parasztembert felkért kéziratának elolvasására, de még néhányra szüksége volna. Tudja, hogy életem java részét a Pusztán éltem le, és értem az ottani emberek gondolkodásmódját, szokásait. Egy vonalas füzetet is átadott azzal, hogy abba jegyezzem bele észrevételeimet. Használati utasítással látott el,

mert én illet még sohasem végeztem. De ha már megtisztelt vele, röstelltem visszautasítani. A következő hetekben áttanulmányoztam a vaskos kézirat-csomót. Tanultam is belőle sok olyat, amiről eddig még nem hallottam, és tettem is hozzá olyat, ami hiányzott a kéziratból.

Közben szorgalmasan eljárógattam a múzeumba, főleg vasárnaponként. Egy ilyen vasárnapon — 1973 februárjában — a múzeumban találkoztam Darvas Józseffel, akinek az igazgató úr mutatott be, mint irodalomkedvelő parasztembert. Mialatt egymás kezét fogtuk, Darvas József a szemem közé nézve azt mondta: „Azt hallottam, Magának hatalmas nagy könyvtára van!” — Én szerényen jegyeztem meg: „Igaz, hogy évek során tekintélyes mennyiségű könyvet gyűjtöttem össze, de azért az, hogy hatalmas nagy — az mégis csak túlzás.” Azután még egy néhány szót váltottunk egymással.

Úgy látszik, igazgató úrnak megnyerte tetszését a sok észrevétel, amit a füzetbe írtam, mert jónéhányat felhasználott belőle. Ettől kezdve minden találkozásunkkor kapacitált, hogy gondoljam rá magam, álljak be az önélet-írók közé, és írjam az életem történetét. Ez a biztatás három éven keresztül tartott. Azzal vertem vissza a támadást, hogy a negyvenes évek elején megkezdtem írni, de a 9. oldalnál abbahagytam, mert arra gondoltam: ugyan ki a fene kíváncsi egy ganétagosó paraszt életére. Ebből a régen írt 8 oldalból megkerült 4 oldal. Azokat többször is elolvastam, és lassanként foglalkozni kezdtem a megírás gondolatával. Elképzelttem, ha mégis megírnám életem történetét, hogyan írnám meg. Milyen címeket adnék a megtörtént gyerek- és legénykori epizódoknak.

1975. november derekán egy meghívót kaptam, amelyből idézek: „Decemberben lesz 10 esztendeje, hogy az „Orosháza története és néprajza” megjelent. Megemlékezésül december 7-én, vasárnap 1/210 órakor kezdődő találkozót tartanak a múzeumban. Erre a találkozóra több neves szakember is meghívót kapott. A találkozón az önéletírók részleteket olvasnak fel eddigi munkájukból.” — Pár nappal a találkozó előtt igazgató úr személyesen is felkért a megjelenésre. Arra kért, hogy vigyek magammal néhány fejezet-címet, ha mégis meggondolnám és megírnám önéletírástomat, milyen címeket adnék az egyes epizódoknak. Majd a találkozón próbaképpen felolvasom, és látom, hogy milyen hatást vált ki a hallgatóságból. A rákövetkező napokban tényleg feljegyeztem egy papírlapra 20—25 frappáns epizód-címet és magammal vittem a múzeumba. Ott, amikor már az utolsó önéletíró is végzett a felolvasással, igazgató úr megszólított: „Elhozta?” — „Itt van.” — előveszem a belső zsebemből és átnyújtom neki. Átveszi, belenéz és visszaadja: „Olvassa föl maga”. Én — életemben először közönség előtt — kissé szégyenkezve olvastam fel. Mikor a végére értem, összeverődtek a tenyerek, és az ott lévő Bálint Sándor professzor már mondta is: „Ezöket mög köll írni, ezöket okvetlen mög köll írni. Írja mög Csizmadia, írja mög! De mögírja ám!” Ugyanerre biztattak többen is. Ismerősök és olyanok is, akiket akkor láttam életemben először. A következő hetekben

mind sűrűbben foglalkoztam a megírás gondolatával, és a vége az lett, hogy 1976. március derekára megírtam a „Bemutakozást”.

1976 márciusában megjelent Nagy Gyula: „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című munkája. Ennek ünneplésére március 29-én, hétfőn este nagyszabású Néprajzi Estet rendeztünk a Petőfi Sándor Művelődési Központ koncerttermében, amelyre én is kaptam meghívót. Ott mindazok a parasztlektorok, akik a könyvet lektorálták, kaptak egy tiszteletpéldányt, amit Dér László megyei múzeumigazgató adott át. Én is kaptam egyet, és azt az ünnepélyes pillanatot le is fényképezték. A fénykép most is itt van az ereklyém között. A megjelent könyvben minden parasztlektor neve és rövid életrajza benne van, így az enyém is. Az első könyv, amiben a nevem nyomtatásban megjelent. Az ünnepély műsorán szerepelt az orosházi paraszt önéletírók bemutatkozása is. Ez abból állt, hogy amikor Nagy Gyula könyve méltatása és ünneplése véget ért, utána minden önéletíró felolvasott egy részletet eddigi írásából. Mivel a „Bemutakozást” már megírtam, így én is önéletírónak számítottam. Nekem más anyagom még nem volt, így csak a hosszú „Bemutakozást” olvastam fel. Életem első felolvasása volt, mégpedig 90—100 főnyi hallgatóság előtt. Le is fényképeztek olvasás közben. Olyan taktusra vert tapsot kaptam, ami túlszárnyalta az udvariasság színvonalát. Boldogan vittem haza a tiszteletpéldányomat, mert benne volt igazgató úr dedikálása. Az első, amit eddig életemben kaptam. Boldogságomban némi öröm is vegyült, mert az ünnepi műsor annyira elhúzódott, hogy emiatt két régebbi önéletíró nem olvashatott fel. Szégyelltem, hogy énmiattam történt. Megfogadtam, hogy a következő néprajzi esten nem fogok felolvasni, hogy minden önéletíró szóhoz juthasson. Fogadalmamat be is tartottam, mert egy év múlva, 1977. március 28-án tartott Néprajzi Estre elmentem ugyan, de nem olvastam föl. Pedig akkor lett volna miből. Azonban mégsem voltam ott hiába. Ugyanis a „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyv 3 példányát kisorsolták és én — életemben először — olyan szerencsés lettem, hogy a három nyertes közül az első én voltam. Nyeremény példányomat hűségesen őrzöm: az egyetlen, amit nyereményként kaptam.

1976. március végén véglegesen döntöttem. Elhatároztam, hogy megírom életem történetét franciazsebkendős koromtól időrendi sorrendben öregkoromig. Áprilisban hozzá is fogtam és 1976-ban szorgalmasan írtam. Igazgató úr felajánlotta segítségét, de én kijelentettem, hogy én a magam erejéből fogom megírni. Nem hallgattam senki tanácsára. A tanácsokat meghallgattam ugyan, de soha meg nem fogadtam.

1977. január 6-i kelettel ismét egy meghívót küldött az igazgató úr a január 30-án vasárnap délelőtt a múzeumban tartandó önéletírók találkozójára. Én a „Négyesi Maca” és a „Lidércfényt láttam a Hosszúsorban” című epizódokat olvastam föl.

A következő találkozó június 12-én, vasárnap volt a múzeumban. Ide már irodalmi szakembereket is meghívott Nagy Gyula. Többek között jelen

volt Szabó Ferenc Gyuláról és Szentí Tibor is Vásárhelyről. Szép számú hallgatóság volt jelen. Ez a felolvasó-délután 2 órától 6 óráig tartott, jelen volt minden önéletíró és mindegyik olvasott föl írásából. Nekem meg kellett ismételnem a „Lidércfényt láttam a Hosszúsorban” és a „Kalandom a disznóval” című epizódokat. Négy fénykép tanúskodik erről. Én akkor már 1918-nál tartottam életem folyásának írásával, de még nem adtam meg a címét. Volt ugyan már fölírva egy papírlapra vagy 7—8 cím, de még nem döntöttem, melyik legyen közülük. A felolvasó-délutánon közmegvitatásra bocsájtottam: ki ezt javasolta, ki azt. Végül is eredmény nem született, de én már akkor végleg eldöntöttem, hogy „Pirkadattól alkonyatig” lesz a címe. Akkor ismerkedtem meg közelebbről Szabó Ferenc levéltárigazgatóval és Szentí Tibor néprajzossal.

1977. október elején meghívták Nagy Gyulát és az orosházi önéletíró parasztek közül: Koczka Pált, Juhász Nagy Vilmost, Ujj Istvánnét valamint engem Szentesre, az október 12-én megtartandó Honismereti Tanácskozásra. El is mentünk mindnyájan, sőt eggyel többen is, mert Csarejs Jánosné is csatlakozott hozzánk. Valamennyien fölolvastunk. Én a „Mozgósítás” és „Búcsú a bevonuló Édesapámtól” című visszaemlékezésemet olvastam fel nagy sikerrel. Mire végére értem, könny csillogott jónéhány hallgató szemében. Vastapsot kaptam. Le is fényképeztek felolvasás közben, és ebből küldtek is kettőt.

Életem egyik felejthetetlen élménye ez az októberi nap volt. 1979-ben a Csongrád megyei Könyvtári Füzetek 11-ik számában a szereplésünket a „Szentesi Honismereti Napok előadásai, 1977.” alcímmel adták ki Szegeden. Minden orosházi felolvasónak megjelent egy-egy elbeszélése. Az enyémmé „Idill az istállóban” címmel. Ez évben a harmadik felolvasó-délutánunk december 3-án volt a múzeumban. Szokás szerint 2 órától 6 óráig tartott. Ott az „Esetem az éves üszővel” című élet-epizódot olvastam föl. Nagyon tetszett a hallgatóknak, akik között ott volt Csák Gyula író, a Magyar Írószövetség titkára is.

1978 azzal kezdődött, hogy a Magyar Televíziótól megjelent a múzeumban Varga János, Várszegi Károly és Konrád József azzal az óhajjal, hogy szeretnének az önéletírókról filmet készíteni. Ami meg is történt, és 1978. január 26-án „Falujárás” című műsorában szerepeltünk. Először álltam képernyő előtt és felolvastam a Televízió nézőinek azt: „Hogyan lettem hadiárva?” Rajtam kívül Koczka Pál és Erdős Tóth Sándor is felolvasták egyik epizódjukat. Még egy említésre méltó eseményt említek meg: februárban a Békési Élet 1978/1. számában a „Tények, dokumentumok, emberek” rovatban Nagy Gyula: „Részletek az orosházi önéletíró parasztek munkáiból” cím alatt mindegyikünknek egy-egy elbeszélése jelent meg. Az enyém: „Lidércfényt láttam a Hosszúsorban” címmel. Ekkor olvastam először életemben írásomat nyomtatásban.

1978. április 24-én, hétfőn este 1/28 órakor kezdődött a Petőfi Sándor Művelődési Központ koncerttermében az önéletíró parasztek egy felolvasó

estje. Ott már 9 önéletíró olvasott fel nagyszámú hallgatóság jelenlétében. Somogyi Márton levetítette Erdős Tóth Sándorról és rólam készített filmjét: a „Mindennapi kenyere” és „Kell a jó példa” címmel. (A „Mindennapi kenyere” film szerepelt már a Televízió „Pergő képek” műsorán is.)

Boldogan olvastam fel a „Szenaboglyák illata” című emlékezésemet. Ez egyike a legkedvesebb kamaszkori emlékeimnek, ezért felejthetetlen élmény volt számomra a felolvasása. A Képes Újságtól jelen volt két riporter (Kroff István és Horváth Mária), és fényképfelvételeket készítettek az est lefolyásáról. Engem felolvasás közben kapott le Kroff István. Ma is ott áll a kép a könyvespolc párkányán. Másnap a két riporter eljött hozzánk, és Horváth Mária „Imre bácsi mindennapi kenyere” címmel egy szép riportot írt rólam, ami a Képes Újság 1978/21. számában meg is jelent. Később, az 50. számban a „Négyesi Maca” című emlékezésem jelent meg.

1978. október 9-én volt a Petőfi Sándor Művelődési Központban Csák Gyula író—olvasó találkozója. Akkor már 535 gépelt oldal kéziratom készen volt. Mivel előző év decemberében a felolvasásomkor megdicsért és írásra buzdított, az az ötletem támadt, hogy most itt az alkalom, kéziratomat átadom neki elbírálásra. El is vitte, és az ő jóvoltából a Széchenyi Könyvtár Kézíráttárában van. — Ez év december 11-én meg a hódmezővásárhelyi Németh László Könyvtár vendégei voltunk. Felolvasó estre vittek el bennünket a könyvtár mikrobuszán. Igazgató úrral nyolcan voltunk. Ez alkalommal a „Polgárórség nagy bottal” és „Egy cserépdarab üzenete a múltból” című emlékeimet olvastam fel, s nagy tetszést arattam velük.

Amikor hozzákezdtem az önéletíráshoz, még nem gondoltam arra, hogy egy emberéletnek epizódjai, pirkadattól, az élet hajnalhasadásától alkonyatig, az elmúlás közeledéséig olyan hosszú, hogy egyetlen kötetbe nem fér bele. Mire elérkezett az 1979. év, már 1000 gépelt oldal tele volt, és még csak a nősülésem felé haladtam. Akkor döbrentem rá, hogy olyan kiadó nincs a világon, amelyik egy ismeretlen írogatónak először is egy kétkötetes írását kiadja. Így hát elhatároztam, hogy nősülésemnél megállok az írással. Kereselek egy kiadót, és megpróbálom ezt a már megírt első részt kiadni. Ezért a címet megváltoztattam: „Pirkadattól delelőig” címe lett az első kötetnek, míg a tervezett másodiknak: „Delelőtől alkonyatig”.

1979. október 22-én „Sorsvallomások” címmel egy újabb felolvasóest volt a Petőfi Sándor Művelődési Központban, ahol heten olvastunk volna a terv szerint, de közülünk egy életrajzíró megbetegedett. Mivel egy negyedóra üresen maradt, Nagy Gyula igazgató úr engem kért fel, hogy töltsen be ezt a hézagot, azért én két részletet olvastam föl. „Hogyan lettem hadiárva?” elmondása után még felolvastam, hogy: „Megvettük a Bátort”. A hallgatóknak mindkettő nagyon tetszett, s kitartó tapsal jutalmaztak. Egy újabb szép élménnyel tértem haza.

Ezután már csak egy felolvasó-délutánunk volt 1980. július 20-án, vasárnap a Petőfi Sándor Művelődési Központ emeleti klubtermében. Hét önéletíró olvasott föl. Én a „Szegény, János szomszéd szerencséje; Vége a há-

borúnak; 1918; és a Polgárórség nagy bottal” című visszaemlékezéseimet olvastam föl. Ugyanakkor a Televíziótól Knoll István csoportja is jelen volt, mert egy filmet forgattak rólunk. Ezzel a felolvasó-délutánnal végképp lezárult a felolvasások korszaka. Akkor már az én kéziratom egy önzetlen jó barát, Szei Tibor segítségével a kiadónál volt szerkesztés alatt. A kézirat egy gépelt példánya meg a Gyulai Levéltárba került, hogy mint forrásmunkát felhasználhassák. Első könyvem a „Pirkadattól delelőig” címmel 1982 májusában jelent meg. Nagy sikere volt, mert rövid idő alatt elfogyott a boltban.

Hát így lettem én önéletíró.

Szei Tibor

Vallomások az orosházi múzeumi alkotóműhelyről és megteremtőjéről

1939-ben Hódmezővásárhelyen születtem. Budapesten egészségügyi főiskolát végeztem és negyedszázada higiénikusként dolgozom. Ismertté azonban nem a szakmámban váltam, hanem a szoció-néprajzi tudományos kutatómunkámmal. Az 1950-es évek elején kisgyermekként apám vitt el a vásárhelyi Tornyai János Múzeumba, ahol életre szóló barátságot kötöttem a történelem- és természettudományokkal: Galyasi Miklós művészettörténésszel, Péczely Attila folklóristával és megannyi képzőművésszel. Ekkor a néprajzzal még gondolatban sem foglalkoztam.

1959 nyarán biciklivel nekivágtam a vásárhelyi tanyavilágnak, hogy újra fölfedezzem szeretett, elhalt dédszüleim múltba süppedő tanyáját, ahol kisgyermekként feledhetetlen nyarakat töltöttem a kisparasztok világában. Ezek a tanyai bolyongásaim lassanként tudatos gyűjtőutakká váltak és szaporodni kezdtek az életmódkutatással, népi építészettel foglalkozó adataim.

1963-ban, majd 1968-ban, amikor megjelent Nagy Gyula „Hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán”, illetve a „Paraszi állattartás a Vásárhelyi-pusztán” című kötete, ezek eljutottak hozzám, és figyelmesen végigolvastam őket. Olyan hatással voltak rám, hogy tollat ragadva, meleg hangú, gratuláló levelet írtam a szerzőnek. Elmondtam, hogy a vásárhelyi határban én is emlékeket gyűjtök az egykori parasztvilágról. Nagy Gyula fölvette velem a kapcsolatot. Előbb biztatott a néprajz alaposabb megismerésére, majd az anyagom földolgozására. Leveleink hetente váltogatták egymást, míg egy napon ott ültem az orosházi Szántó Kovács Múzeum irodájában, és szorgalmasan jegyezgettem mindazt, amely a gyűjtés és földolgozás, majd egy könyv megírásához szükséges.

Hamarosan elválaszthatatlan, őszinte barátságot kötöttünk. Első írásaim ekkor már megjelentek a Csongrád megyei Hírlapban, amelyek még magukon viselték idős író barátomnak, Bibó Lajosnak vásárhelyi parasztszeretettől fűtött, lírai hangulatát. Nagy Gyula akkoriban a „Parasztélet a

Vásárhelyi-pusztán” című kötetén dolgozott és elhatározta, hogy lehetőséget ad nekem a könyvben való szerepléshez. Így váltam munkatársává. 1979-ben már önálló kötettel jelentkeztem. „A tanya” című könyvem születésénél Nagy Gyula és Vargha László bábáskodtak.

Az orosházi múzeum szűk igazgatói irodájában — mert ebben az intézményben mindig a szakma, a kiállítási tárgyak kapták a nagyobb teret — sokszor 4—5 személy is összefutott. Nem egyszer izzó hangulatú beszélgetések, szakmai viták folytak az egyenlőség jogán, mert valamennyien egymást tanítva, önműveléssel váltunk néprajzosokká. Az orosházi múzeum műhelyéből kikerülő könyvek szakmai elismerése jelzi, hogy ez az alkotókör mégsem dilettánsok gyülekezete volt! Szakemberek állandó vendégeink lettek, akik szigorú mérővel bírálták és lépésről lépésre segítették a munkánkat. Barabás Jenő, Bálint Sándor, Hajdú Mihály, Szabó Ferenc és sokan mások tartoztak e körbe.

Az orosházi múzeumban az 1970-es években újszerű munka folyt. Nagy Gyula az egykori parasztlektorainak továbbképzésén dolgozott, hogy ők is önálló alkotómunkát végezzenek. Az volt a terv, hogy ezek a nehéz sorsú emberek önéletrajzukban megírják a néprajz számára pótolhatatlan értékű emlékeiket a hagyományos parasztéletről. Ekkor Nagy Gyula „segédje” lettem. Részletes gyűjtési útmutatót állítottam össze és megjelentettem a Honismeretben. Ebben tanácsokat, szempontokat adtam az önéletrajz-íráshoz. Minden tőlem telhető eszközzel segítettem az alkotásban egyre jártasabban mozgó parasztokat. Csizmadia Imre szép könyvének megjelentetésében kapcsolatteremtést végeztem. Az önéletrajz-írókkal a nyilvánosság elé léptünk. Városokban, falvakban, kultúrházakban és könyvtárakban hangzottak föl a papírra rótt gondolatok. Mindig jókora, fogékony, többnyire hasonló sorsú tömeg hallgatta a fölolvasásokat, amelyek végén nyíltan bíráltuk, és ösztönöztük alkotóinkat munkájuk teljesebbé tételére. Ezeket a felejthetetlen estéket is Nagy Gyula vezette. Neki köszönhető, hogy olyan kis lélekszámú város esetében, mint amilyen Orosháza, egy tucat szorgos parasztember sikeresen befejezte önéletírását. Lelkesített ez az eredmény.

A néprajz és szociológia megszerettetését Nagy Gyulának köszönhetem. Az orosházi múzeumban olyan alkotóműhelyt hozott létre, amely nem egy nagy múzeum számára is példa lehet. Büszke vagyok arra, hogy befogadtak és Nagy Gyula tanítványának vallhatom magam, boldog, hogy barátjának tart. Később a szakmai szálak révén hasonlóan erős és tartalmas barátság kötött össze több alkotóval, elsősorban Hoffmann Tamással, Katona Imrével, Tárkány Szűcs Ernővel, Vargha Lászlóval és másokkal, de Nagy Gyula maradt a „varázsló”, aki delejes érintésével a népelet kutatásának szellemét sugározta belém. Amit szülővárosomban és megyémben nem értem el, az egy testvéri szomszédvárosban beteljesült.

Nagy Gyula a legnehezebb közös föladatok megoldásában is atyaként segített, mert nemcsak szakmai irányítást, hanem emberségességet és lelkesedést nyújtott. Olyan volt ez az út számomra, mint egy sivatagi átkelés,

amelyben ellankadva mindig őt láttam fölém hajolni, hogy az erőhöz szükséges bizalom utolsó kortyait megossza velem. A munkabírása pedig páratlan! Nem véletlen, hogy egy a kis vidéki múzeumban országosan is elismert alkotók születtek.

Szakírói pályám bármiként is alakul, az ő szelleme minden művem mélyén ott lesz, és elkísér életem végéig. Nagy Gyula nemcsak Orosházáé és Vásárhelyé. Ő hazai értékünk, akár alföldi tájunk, a Pusztta, amelynek fáradhatatlan kutatója. Igaz magyar emberként éli ma is tevékeny, kultúraépítő életét.

Elfogódott soraim helyességét kortársaimnak, de főleg a jövő nemzedéknek lesz a föladata megítélni.

Grin Igor

Nagy Gyula orosházi műhelyében

Hálával s nem kis büszkeséggel gondolok vissza arra, hogy muzeológiai ismereteimet a magyar néprajztudomány kitűnő orosházi munkásánál, Nagy Gyulánál alapozhattam meg. Az inaskodás maga ugyan nem tartott sokáig, mert Gyula bácsi tanítómesteri minőségében is célratorően, kérelhetetlen gazdaságossággal bánt az idővel. Néhány hétig jártam át Orosházára, heti egy alkalommal, abból a célból, hogy a gyűjteményfeldolgozási munkafogásait sajátítsam el.

Megtanultam, amit kellett, de Gyula bácsi jóvoltából mást, lényegesen többet is megláthattam.

A Dunántúl északnyugati szögletében, a széljárta Kisalföldön nőttem föl, így nem volt nehéz megszeretnem az Alföldet. A néprajzot szegedi egyetemi éveim alatt Ferenczi Imre szerettette meg velem, aki országhatárokon által látó tekintettel művelte és műveli ezt a nehéz, de szép szakmát, s aki engem a hazai délszlávok népköltészetének a kutatására is rávett. Az ő hatására választottam tanári munkám állomáshelyéül a magyarok, szerbek és románok lakta Békés megyei Battonyát. Innen helyeztek a csabai múzeumhoz.

Gyula bácsi keze alá 1972-ben kerültem akkori igazgatóm, néhai Dér László tanácsára. Nagy Gyula kezdettől „édes fiának” titulált, s időt sem vesztegetve hozzálátott oktatásomhoz. Előtte alaposan kifaggatott, majd ismertette együttes munkálkodásunk menetrendjét. Ezt követően a padlásteri raktárból (amely a beletározatlan tárgyak előkészítő helye volt) éppen tíz néprajzi tárgyat hozott elő a lépcsőtől jobbra nyíló kicsiny dolgozószobájába. Egy-egy kezében biztonságosan tartva a leltározandót, kettesével hozta ki a tárgyakat, s nem minden büszkeség nélkül jegyezte meg, hogy az ő kezében még soha nem tört össze egyetlen tárgy sem. Ennek, a hirtelenében feleslegesnek tűnő intelemnek későbbiekben komoly hasznát vettem. Őt év leforgása alatt három alkalommal kellett költöztetnem a néprajzi raktára-

kat, s különösen a kerámia tárgyak többszöri áthelyezése jelentett komoly gondot. Ilyenkor sokszor eszembe jutottak Nagy Gyula szavai.

Miután három tárgyat jelenlétemben példamutató szemléletességgel leírt, reám bízta a negyedik tárgy kísérleti leírását. Jóllehet, a munka elkészültével nem fukarkodott az elismeréssel, számos pontosítással, részlettel tette teljessé leírásomat — miközben állandóan szóval tartott. Különösen érdekes volt számomra, hogy gyűjtési feljegyzései segítségével olyan kulcsfontosságú kifejezésekkel, népnyelvi fordulatokkal gazdagította a gyűjtemény egy-egy tárgyának leírását, hogy a tárgyat valósággal megelevenedni éreztem. Meggyőződéssel osztom azok nézeteit, akik szerint Nagy Gyula néprajzi leíró kartonjainak szakszerű, hiteles leírásai színvonalas tanulmányok szintjén készültek. Bizonyos vagyok benne, hogy az ő részletező, aprólékos megfigyeléseket is tartalmazó, mondhatni: műgonddal készült leírásai valóban forrásul szolgálnak a későbbi nemzedékekhez tartozó kutatóknak. Nehéz utánózni ezeket az apró remekléseket, amelyek Nagy Gyula nagyobb munkáinak is jellemző építőelemei.

A néprajzi jelenségek valósággal mikroszkopikus lefényképezése, hitelesség, pontosság, képszerűség — úgy, hogy mindezt az empiria semmivel sem helyettesíthető módszere támogatja: így foglalhatók össze Nagy Gyula leírásainak főbb ismérvei.

A múzeumi nyilvántartás elsajátíttatásának és elsajátításának céljával történt összejöveteleink — mint ahogy fentebb utaltam már erre — jóval több hasznot hoztak a számomra, mint azt várnom lehetett. Mivel ez időtájt egyébként is belemerült a munkába, csaknem mindig a készülő nagy műről, a három év múlva, 1975-ben napvilágot látott „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” c. könyvről beszélt. Ez jó alkalmat kínált arra, hogy szerkesztői, gyűjtői, kutatói teendőiről, munkatársairól szóljon. Szeretettel és őszinte elismeréssel beszélt az általa irányított munkatársakról, de határozott bizalom csendült ki szavaiból akkor is, ha szaklektoráról vagy a parasztlektorokról beszélt. Nagy Gyula igazi alkotó légkört teremtett munkatársai számára, így e jelentős munka folyamatos együttműködés eredményeként valósult meg.

Bár több esztendei gyűjtési gyakorlat állt mögöttem, fel kellett figyelnem Nagy Gyula gyűjtési módszerére. Kerékpárral járta a pusztát, s a Parasztélet fogalmazása idején — azt hiszem — minden pusztalako személyes jó ismerősévé vált. Nemcsak azért, mert a pusztai embernek ritkán adódik látogatója, Gyula bácsi pedig a hétnek majd mindenik napján ott szorgoskodott a puszta valamely tanyáján, így naponta találkozott az őt tisztelő adatközlőivel. Gondolom, az is egyégy forrasztotta őt a Vásárhelyi-pusztalakoival, hogy — anakronisztikusnak látszó, de valójában a gyakorlat által fényesen igazolt módon — újra megtanulta tőlük a paraszti munkafolyamatokat. Voltaképpen ezt a megtanult gyakorlatot írta le, a leírtakat ellenőriztette újfent a tudásukat átadókkal. A lehető legnagyobb pontosságra és hitelességre való törekvés vitte rá Nagy Gyulát a már elfelejtett paraszti gyakorlat újratanulására, s a már megtanultak ismételt ellenőrzítésére.

Azt tartja, hogy a legapróbb részletekig mindent szembesíteni kell a gyakorlattal, a leírtakat jóvá kell hagyatni azokkal, akiktől adataink származnak. Makacs következetességgel vitte végbe e biztonságot adó eljárást, amelyet előtte mások is ismertek már, ám az övéhez hasonló, végletes elszánt-sággal addig valószínűleg senki sem alkalmazott. Nagy Gyula munkáiban példamutató szakmai tisztességgel és hallatlan szívóssággal újra felfedezte és rögzítette az Orosháza környéki, átalakuló magyar paraszti valóságot, s ezzel — szándéka szerint — méltó emléket állított az alföldi nép életének.

Gulyás Mihály

Az orosházi múzeum hatására megírtam az orosházi baromfi-feldolgozás történetét

1949-ben a Földművelésügyi Minisztérium megbízásából fiatal állatorvosként kerültem Orosházára. Itt hamarosan rájöttem arra, hogy állatorvosi munkánk eredményesebb lenne, ha az állattartók többet tudnának a betegségek megelőzéséről. Ezért elhatároztam, hogy ismeretterjesztő előadásokat fogok tartani az e célra igen alkalmas helyeken, az olvasóköri körökben. Szinte valamennyi tanyai olvasóköri körben jártam. Szívesen mentem oda, s a közeli és távoli tanyákból összegyűlt hallgatók (férfiak, asszonyok és fiatalok) nagy érdeklődéssel figyelték az előadást.

Az ismeretterjesztő munkámban nagy segítségemre volt az orosházi újság is, amelyben többször megjelentek írásaim. Sajnos, néhány év múlva az olvasóköri körök és a helyi újságot kellő megfontolás nélkül megszüntették. Szomorú tény, hogy több olvasóköri körben én voltam az utolsó, aki ott előadást tartott.

Ezen értelmetlen intézkedésekre a gondolkodó emberek nem találtak magyarázatot. Az én háborgásaim az orosházi múzeumban csillapodtak le, mert továbbra is rendszeres látogatója voltam a múzeumnak. A kiállítások mellett tetszett nekem Nagy Gyula igazgató úr munkássága és lelkesedése. Láttam, hogy írásaival milyen hasznosan szolgálja a néprajz tudományát. Észrevette, hogy jól ismerem a hagyományos baromfitartást, a piacot és a baromfi-feldolgozást. Arra biztatott, hogy kapcsolódjam be a múzeumi évkönyv-írók sorába és az 1963—64-es kiadvány számára írjam le Orosháza régi baromfipiacát. Elfogadtam biztatását. Úgy éreztem, hogy a napi munkámon felül még ezzel is tehetek valamit Orosházáért és az utánunk jövő nemzedékért. Ezt követően az 1965-ben megjelent „Orosháza története és néprajza” című monográfiában a népi baromfitartásról írtam az állattartás keretében.

Mindkét írásomról tudomást szerzett a Baromfiipari Országos Vállalat központjában Nagy Tamás vezérigazgató-helyettes is. Személyes megkeresése alkalmával a további munkámról, a baromfifeldolgozás történetéről

szóló kéziratomról is tájékoztattam. Ő akkor a munkám alapján — s ez öröm volt számomra — tervbe vette az egész magyar baromfiipar történetének a megírását. Nagy kár, hogy az összegyűjtött anyag csak a Baromfiipar című folyóiratban jelent meg rövidített változatban.

Sajnos, az én munkám, az Orosházi Baromfifeldolgozó Vállalat története sem jelent még meg. 1970-ben nem volt rá pénz. 1980-ban a gyár alapításának 100. évfordulóján jó alkalom is lett volna rá, de akkor a gyár nem volt önálló, „próbaházasságát” élte a békéscsabai gyárral.

Ebben az évben a Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója vette pártfogásába a kéziratot, s így reményem van a megjelentetésére.

Szószólója vagyok az ipartörténeti munka fontosságának és támogatója a régi gépek, berendezések gyűjtésének. A Magyar Élelmészeti Tudományos Egyesülete Békés megyei Csoportjának tagjaként részt veszek a Budapesten működő MÉTE Tudomány és Technikatörténeti Bizottság munkájában is. Ez az életút és munkásság, mely túljutott Orosháza határánál, Nagy Gyula biztatására kezdődött.

Koszorús Oszkár

A múzeum adta az indítást

1942-ben Orosházán születtem, és a helyi könyvtár munkatársa voltam, mikor az „Orosháza története” 1965-ben megjelent. Édesapám több ezer kötetes könyvtárában megvoltak a múzeum évkönyvei, de mégis a monográfia volt az, ami érdeklődésemet a helytörténet felé irányította. Ennek hatására több év alatt elolvastam a múzeum és gimnázium összes régi orosházi újságévfolyamát. A gyűjtött anyagból a hetvenes évek elejétől kezdtek megjelenni írásaim az Orosházi Hírlapban meg a Békés megyei Népiújságban, a Békési Életben, kisebb-nagyobb helyi és megyei kiadványokban. Mint a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán oklevelet kapott könyvtárost, könyvészeti dolgok is érdekelték. Néhány bibliográfiát is összeállítottam (közte az ebben a kötetben közöltet is). Kiválogattam Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái c. könyvsorozatából az orosháziakat és környékbelieket, s azt önálló kiadványként 1985-ben megjelenttettem.

Továbbá szerkesztettem a helyi magángyűjtőket tömörítő Juhász Balázs-ról elnevezett gyűjtőklub eddig napvilágot látott négy évkönyvét.

Nagy Gyula hívó szavára bekapcsolódtam az orosházi múzeum műhelyében folyó munkába, melynek során a „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyve egyik fejezetében egy tanyai olvasóköri életét elemeztem. Az 1983-ban kiadott évkönyvben pedig Orosháza könyvterjesztéséről írtam egy fejezetet. A helyi múlt emlékeinek megmentésén fáradozom, jelenleg a város sporttörténetét dolgozom fel. 1971 óta az orosházi ÁFÉSZ Könyvesboltjának vezetője vagyok, a Békés megyei szerzők és kiadványok terjesztését szívügyemnek tekintem. A múzeum által elindított helytörténeti munkában sok örömöm telik.

S. Nagy Anikó

Ahogy a lánya látta

Ha látni akartam, be kellett mennem a múzeumba. Sohasem tartotta be a hivatalos munkaidőt, s amikor késő este hazatért, mi már aludtunk. Akkor kerültem múzeumközelbe, amikor egy kislakásba költöztünk, ahol nem volt sem udvarunk, sem kertünk. A múzeumkertet hamar otthagytam, mert észrevettem, hogy a falakon belül érdekesebb dolgok történnek.

Sok kutató fordult meg nálunk akkoriban, néprajzosok, régészek. Nagy esemény volt számomra, ha magukkal vittek gyűjteni, vagy megnézhettem ásatásaikat. A múzeumi kerékpár csomagtartóján kijutottam a csodálatos Vásárhelyi-pusztára. Igyekeztem pontosan megjegyezni mindazt, amit az öreg Szántay bácsinál láttam és hallottam. Nagyon fontosnak éreztem magam, mert apám azt mondta, hogy mi most az utókornak dolgozunk, s ha mi nem jövőnk, itt minden nyomtalanul eltűnik, annak pedig nem szabad megtörténnie.

Amikor nagyobbacska lettem, apám befogott dolgozni. Erre szükség is volt, hiszen minden munkát egymaga végzett a múzeumban. Segítettem a raktárrendezésnél, tisztogattam a tárgyakat, később leltároztam is. Közben elsajátítottam a gyűjtő és feldolgozó munka néhány fortélyát, amelynek ma is hasznát veszem. Nem múlt el nyomtalanul az sem, hogy a kiállításrendezések idején állandóan a múzeumban lábatlankodtam.

Örömmel végeztem el a rám bízott feladatokat, csak akkor fakadtam sírva, amikor azokat a könyveket kellett beletárolnom, amelyeket évekkal ezelőtt nekem ígért azzal, hogy „ha majd nagy leszel, neked adom.” Természetes volt számára, hogy addig gyűjtött könyvei a múzeum könyvtárába kerüljenek.

Egy évtizedet „éltem” az orosházi múzeumban. Figyeltem, raktároztam, s akaratlanul elsajátítottam egy szemléletet, melyet máig sem tudok kinőni, igaz nem is akarom. Így történhetett meg, hogy nekem az „Orosháza története és néprajza” nem egyszerűen könyv, hanem soha vissza nem térő élmény. Láttam az évekig tartó, akadályt nem ismerő, feszülő energiát. Megismertem a műhelymunkát, ahol sokan — tudományos életünk jelesei — azon munkálkodtak, hogy a monográfia jó legyen, s hittek benne. Miután abban az időben nálunk a „család” fogalmát kiszorította a „monográfia”, én is tanúja lettem fogantatásától egészen a megjelenéséig. Nagyon sok érdekes, tartalmas beszélgetés, vita zajlott le előttem. Velem persze nem törődtek, sőt észre sem vettek. Én pedig figyeltem . . . Sok mindent meg is értettem, mert nálunk mindég magyarul beszéltek. (Azóta is, ha idegen szavakkal teletűzdelt tudományos szöveget olvasok vagy hallok, rögtön gyanút fogok). A „Hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán” elkészültét még láthattam, a többiek megszületésénél azonban már nem éltem otthon.

Együttélésünk a múzeummal nem volt mindig békés. Nagy Gyula világa

sok is volt nekünk, meg kevés is. Berzenkedtünk eleget, mindég csak a múzeum, a múzeum! Szerettünk volna néha mi is úgy élni, mint más család. Esténként együtt lenni, közösen elmenni valahová... Igazunk is volt, persze csak a magunk módján.

Elkerülve otthonról, a magam útját járom. Nagy Gyula palettája színesedett azóta is, de ennek már a múzeummal alig van kapcsolata. Évek során a régi képről is megváltozott bennem valami. Akkoriban azt hittem, hogy amiért dolgozik, s ahogyan, az természetes, és hogy sok ilyen ember van. Ma már látom, hogy tévedtem!

Nagy Zoltán

És ahogyan a fia látta

(Pillanatfelvételek Nagy Gyuláról)

A múzeum számomra a mai napig meghatározó élményt jelent. Kisgyermek koromban sokat játszottam csodálatos kertjében, élvezve fáinak gyümölcseit, bokrai alatt csigát, mogyorót keresve. Órákon át bámészkodtam, kutattam a raktár polcain katonásan sorakozó tárgyak között, kis könyvtárában szakkönyvek ábráit lapozgatva szívtam magamba a levegőjét. Rendszeres látogatója voltam kiállításainak, rendezvényeinek. A Dózsa György utcai épületet otthonomnak tekintettem. Itt dolgozott Apám. Családi életünk az egész napos múzeumi tevékenységének rendeltetett alá. Nem emlékszem rendszeresen együtt töltött otthoni estékre, hétvégékre, közös kirándulásokra, sőt csaknem egy évtizedig a mindennapi ebédjét sem osztotta meg velünk. Dolgozott reggeltől estig, hétfőtől vasárnapig. Hogy ez a munka mit foglalt magába, akkor még nem tudhattam. Jól emlékszem egyszerűen berendezett kis emeleti irodájára, ahol sokszor kifliből készített diósgubát ebédeltünk ketten. Máskor piacról hozatott sülttököt, csíramálét, savanyúkáposztát falatoztunk. Olykor-olykor Olasz Ernő pusztáról hozott birkasajtját haraptuk zöldhagymával. Sokáig azt hitte Apám, hogy ilyen koszt gyógyítja meg krónikus légsőhurutját. Nyáron a múzeumkert fáit másztuk kenyérrel a kezünkben, cseresznyét, körtét, almát csemegézve.

A csomagolópapírral gondosan letakart ormótlan íróasztalon állt többnyire hallgatagon a külvilágot jelképező telefon, mellette egy már akkor is kivénhedt Mercedesz írógép, melynek döccenős kopogását hosszú időn át hallgattam. E tárgyak avatták hivatali helyiséggé a kis padlásszobát. Hogy falai között kulturális munka folyik, azt a falon függő Rezes Molnárkép szimbolizálta. Apám spirálfüzeteinek egyikén dolgozott, talán valamelyik akadémiai pályázatát gépelte akkor. A kályhán az enyveslábas melegedett, illatával betöltve a teret, hogy kellő időben rendelkezésre álljon a megkomponált fényképfelvételek felragasztásához. Mint mindent, ezt

sem végezte akárhogy. „Forstriftosan” dolgozott. A képtáblák műszaki rajzlapjai az asztal jobb sarkán tornyosultak. Bal oldalon a nagyított pozitívek sorakoztak. Egy-két táblát középre téve kirakta rájuk a kívánt sorozatot. Egy oldalon két felvételnél több csak kivételesen kerülhetett. Ezután a sorrend kiválasztása következett. A fényképek felragasztásának helyét az alsó saroknál egy-egy tűszúrás jelezte, majd a tussal meghúzandó keret kapott hasonló helyet. Ha ez megvolt, a keretezés következett. Majd a megfelelő helyre gépelve felkerült a fényképek sorszáma. Most már csak a ragasztás volt hátra. Az enyvbe mártott vékonyka ecset a fénykép hátoldalán a széltől 4—5 mm-re keskeny csíkba járt. A felvételt kétkézszel fordította meg, hogy pontosan a kartonba bökött tűszúrás által jelzett felületre illeszkedhessen. A nadrágzsebből előkerült a nagy kockás zsebkendő, hogy a jobb kéz mutatóujjával rajta keresztül nyomást gyakoroljon a kényes jószág képes felére. Enyvnek kibuggyanni alóla még véletlenül sem volt szabad. Ha ez a művelet befejeződött, akkor a tábla mehetett a nyomaték alá. Ez is alkotás, szeretettel végzett munka volt.

Néhány alkalommal elvitt magával a Pusztára. Kerékpárral tettük meg a hosszú utat. Rendes hétköznapi öltözékében: bakancsban, bársony buggyos nadrágban tekerte hozzánőtt kedves paripáját, miközben én a csomagtartón lábamat lóbálva kényelmesen nézelődhettem. A dülök földútján rendszerint gyalog folytattuk utunkat. Részint azért, mert az út nagyon rázott, részint azért, hogy gyönyörködni tudjunk a mindig más arcát mutató, végtelennek tűnő Pusztában. Itt-ott kisebb birkanyájak legelésztek a számomra akkor végtelennek tűnő gyöpon, melyen tavasszal tengernyi kamilla virágozik, nyáron a perzselő hőségtől sárgult fűcsomók közt pedig nagy foltokban virított a sziksó. A távolban fehéren megvillanó tanyák mögött a Fehér-tó víztükrét sejtettük. Utunkat szegélyező vizenyős zombékok között béka hada kuruttyolt, odébb fészket védő bíbicek sikoltoztak, minél messzebb csalván a betolakodót. Mi Szántay István rozzant tanyájához igyekeztünk.

Kint az eresz alatt kisszéken ülve, Apám térdére fektetett jegyzetfüzetébe sebesen róttá a sorokat. Szántay István szájából kissé hadarva ömlött a szó, ahogy nagy hévvel magyarázott. Ennek ellenére sem haladtak gyorsan, mert ha egyszer-egyszer kibuggyant belőle egy-egy ősei által simára koptatott szó, vagy a helyzetet „frappánsan” jellemző kifejezés, azonnal megállította. Felszínre hozásuk érdekében minden lehetséges eszközt megragadott. Ha kellett, makacs értelenséggel alakította a tudatlant, újra és újra megismételtette az elmondottakat. Ha ez sem volt eredményes, attól sem riadt vissza, hogy indulattól fűtött hangon oda ne vágja: „ez nem igaz!” A kért igazát védve elsőprő hévvel üritette ki agyából az ott mind- eddig megbúvott ismereteket. Apám ilyenkor székéről kissé felemelkedve, kezét az öreg karjára tette szótlánul, csak tekintetéből sugárzott a megbocsátást kérő, kissé huncut mosoly. Megértették egymást. Kíméletlen eljá-

rás volt ez, de csak azokkal szemben alkalmazta, akiről tudta, hogy a kapcsolat tűréshatárai ezt a módszert megengedhetik.

Az intenzív munkát egy-két óránál tovább folytatni nem lehetett, ilyenkor kissé megpihentek. Szó esett a családról, apró örömről, gondról, bánatról. Egy kis früstök is jutott a városból jövőnek, hozott elemőzsiát fogyasztani sértésszámba ment. Szántay István akkor már egyedül élt, elhanyagoltan, háztartással nem törődve várta a holnapot. Mégis nekünk a szíveslátásán túl mindig tartogatott valami csemeget. Hol lépesmézet kaptunk, hol meg különlegességnek számító iker libatojást főzött nekünk. Olyan eset is előfordult, hogy elővette a tárogatóját és eljátszott rajta néhány dalt.

Galli Bálinték tanyája a szomszédságban volt, hozzájuk is ellátogattunk. Nyáridőben kint a gangon lévő asztal mellé telepedve előkerült a jegyzetfüzet. Az öreg Galli pipáját akkorátusan szívogatva, szürkés-kék szemét a távolba függesztve halk szavakkal magyarázott. Szinte idillikus volt a hangulat. A tanyát körülvevő csendet csak a közelében delelőre összeállt néhány birka kolompjának hangja szaggatta meg, a pulikutya is a hűvösben szunnyadott.

Ezek az emberek összeszoktak Apámmal, már hosszú évek óta együtt dolgoztak. Kölcsonösen megbecsülték egymást, egymás munkáját, pontosan ismerték a jövetelek célját. Tudták mit, és hogyan szeretne hallani. Lehetőleg úgy is beszéltek, levetkőzve az idegennek kijáró szemérmes tartózkodást. Nagy Gyula igazgató úr — mert általában így szólították — itt a Pusztán szinte családtagnak számított. Megosztották vele nehéz életük tapasztalatát, tudásuk legjavát. Délidőben asztaluknál maguk közé ültetve kínálták jóval—rosszal egyaránt. Étellel meg emberséggel.

Hosszú ideig családukban nagy ellenérzést váltott ki, hogy a múzeum igazgatója viseltes kék köpenyében reggel munkakezdés előtt végigsöpörte az intézmény előtti hosszú járdaszakaszt, majd sort kerített az udvaron a raktárig vezetőre is. Ilyenkor magában dúdolgatott. Önként vállalt feladatot végzett, hiszen módot lehetett volna találni arra, hogy ne ő takarítson, mégsem lehetett szándékától eltéríteni. Ez volt számára a napi szellemi felkészülés ideje. Ilyenkor szedte ujjhegyre magában, mit is kell aznap elvégeznie. Persze gyakran megtörtént, hogy a kitűzött feladat nem teljesülhetett, mivel bejelentés nélküli iskolai csoportok, esetenként egyedi látogatók is felborították a menetrendet. Válogatás nélkül mindenkivel foglalkozott. Nem számított, hogy véletlenül betévedt idegen vagy szakmai segítséget kérő volt-e az illető. Azt tartotta, hogy aki a múzeumot felkeresi, az valamilyen módon kapcsolatba kerül munkásságával, így abba be is kell avatni. Megesett, hogy szinte órákig kalauzolta embertársait kiállításon, raktárban egyaránt. Előadta, kibeszélte magából kutatásainak eredményeit, újabb vállalkozásainak gondját, baját egyaránt. Tanította az embereket. Számtalanszor tanúja voltam a jeleneteknek. Ilyenkor megfeledezett a körülötte folyó világról. Szemüvege mögött lehunytt szemmel, kezével élénken gesztikulálva a meggyőzés és a meggyőződés hitével magyarázott. Fontos-

nak tartotta munkáját, és ezt elhitette másokkal is. Úgy beszélt, hogy közben szervezett is. Egy órán belül bárkit képes volt megnyerni terveihez, ha úgy érezte fontos e kapcsolat számára. Ezt a képességét azonban csak a megvalósítandó múzeumi feladatok elérése céljából hasznosította, a köznap életben visszahúzódozó, gátlásokkal teli ember benyomását keltette. A boltban, ha nagy ritkán be is tévedt, egy kiló kenyérért Isten tudja mennyi időt is képes volt várni, míg az eladó meg nem szólította.

Napközben többnyire rutinjellegű munkát végzett: leltározott, kartonokat készített, rakosgatott. A múzeumban rendnek kellett lennie. A tárgyak a raktárakban a polcokon tárgycsoportonként többnyire nagyság szerint voltak elhelyezve úgy, hogy széleik egy vonalba fussanak, se kijjebb, se beljebb ne álljanak. Mindegyikre külön e célra vágott kartoncédulát kötözött, rajta jó „kani” számokkal a leltározás számcsoportja ékeskedett arra az esetre gondolván, ha lekopna az eredeti, akkor is mód legyen az azonosításra. Csak ép tárgyakat gyűjtött, néha ugyan olyat is, amit nem kellett volna feltétlenül a gyűjteménybe sorolnia. Volt rá eset, hogy piaci napon egy idős asszony beállított a múzeumba, bugyrából aztán előkerült egy kis ez az, régi használati tárgy. Eladni hozta. Kérdésre el is mondta a tárgyak történetét. Ezek viszonylag olcsóbb áron kerültek a múzeum birtokába. Más eset volt, amikor a tótkomlói Sovány néni érkezett. Apám barátságos viszonyban volt vele, de ő tudta is nagyon, hogy a szótteseire szemet vetett a múzeum. Látszatra szabadott, féltette kincseit, de azért apránként jó pénzért csak eladta őket. Nyomaték kedvéért egy-egy ilyen úttal nemcsak portékáját, hanem a maguk készítette jó csípős kolbászat is az asztalra tette. Azért ez nem volt vesztegetés.

A napi munka után rendszerint késő délután, este kezdett el dolgozni. Eleinte a hivatali munka terhére még gyűjteni sem merészkedett, este kereste fel a „kuncsaftjait”. Mikor a múzeum szervezésével jól előrehaladt, már napközben bonyolította néprajzi gyűjtőútjait, de ezek feldolgozása továbbra is az est feladata maradt. Csendben, egyedül szeretett dolgozni, ilyenkor tudott legjobban elmerülni gyűjtött anyagában, azonosulni a megszerzett ismeretekkel. Haza sohasem hozott kéziratot.

Munkáját közelebbről először 1972 tavaszán ismertem meg, mikor mint „múzeumi munkaerő” az orosházi múzeumban tevékenykedtem. Tőle tanultam meg a szakmuzeológia alapjait, gyűjtési technikáját ellesve jelent meg később könyvében első dolgozatom. Másodjára az egyetem végzése közben találtam rá, mikor munkáit elemezve ötmagát megértettem. Harmadjára akkor találkoztunk újra, mikor a múzeum történetének megírására biztatva a szerkezet kialakítására tehettem néhány javaslatot. Úgy gondolom, hiszem, hogy ez a maga nemében páratlan munka nemcsak egy ember küzdelmeit, kutatói habitusát tárja elénk, hanem Nagy Gyula személyében olyan néprajzkutató, múzeumszervező, alkotó egyéniséget, mely a hivatás gyakorlása terén hatással lesz a soron következő nemzedékre is.